

Slovensko pravorečje kot samostojna kodifikacijska knjiga?

HOTIMIR TIVADAR

*Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2,
SI – 1000 Ljubljana, hotimir.tivadar@ff.uni-lj.si*

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Slovensko pravorečje je premalo obravnavano v slovenskem jezikoslovju, načeloma samo v okviru pisnih slovarjev in pravopisa ter znanstvene slovnice. Javni nastop v slovenskem jeziku je danes nujnost in realnost skoraj vsakega govorca, ki javno deluje v okviru Slovenije, zato se bomo morali tudi jezikoslovci posvetiti slovenskemu javnemu govoru in ga ne prepustiti samo spontanemu delovanju in osebni jezikovni občutki. V članku utemeljujem potrebo po izdaji sodobnega (akademijskega) pravorečja, oblikovanega na osnovi kodifikacijske tradicije, sodobnih raziskav in opisa govora iz sodobnih javnih besedil.

Slovene orthoepy is not sufficiently considered within Slovene linguistics, being taken into consideration only within dictionaries for the written language and orthographies and grammar books for experts. Public appearance in Slovene language is these days a must and a reality for almost every speaker that operates within Slovenia, which means that us linguists will have to dedicate ourselves to Slovene public speech and not leave it to spontaneous action and personal linguistic feel. In the article, we justify the need to issue a modern (academic) orthoepy, based on the codification tradition, modern research and the description of speech from modern public texts.

Ključne besede: slovenski jezik, govor, pravorečje, retorika, jezikoslovje

Key words: Slovene language, speech, orthoepy, rhetoric, linguistics

1 Kakšna je slovenska pravorečna norma in kaj jo je izoblikovalo?

Poslušala – poslušala – Jezikovni servis, 9. 8. 2017, *Radio Slovenija* 1, 8.00–8.30 – uporabnik se zavzema za *poslušala*, kar po njegovem govori edino napovedovalka B(arbara) Z(upan). Glede na SP 2001 (www.fran.si) sta *poslušala* in *poslušala* enakovredni dvojnici. Naglas na priponi je pogostejši v osrednji Sloveniji, na Gorenjskem in tudi v zahodnih obsoških govorih.

V članku o slovenskem pravorečju bom na podlagi kontrastivne analize teoretičnih izhodišč, ki sem jih dopolnil s konkretnimi primeri (metoda opisovanja sodobnih javnih besedil), poskusil postaviti temelje za oblikovanje sodobnega pravorečnega priročnika. Upoštevani so tudi rezultate CRP *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov* (V6-1647; 2016–2017; vodja: Kozma Ahačič,

koordinatorica: Nataša Gliha Komac).¹ O pravorečju in glasoslovju ter pravilnem govoru se v splošni in tudi strokovni javnosti dosti govori (primer jezikovnih kottičkov na radiu in televiziji, kjer je pravorečje pogosto osrednja tema), predvsem zaradi pretiranega občutka mnogih naravnih govorcev slovenskega jezika, da svoj jezik zelo dobro obvladajo. Poleg tega pa se z njim »morajo« ukvarjati in ga popravljati ter poučevati. V slovenski strokovni javnosti je še vedno premalo izpostavljena odsotnost samostojnega pravorečnega priročnika in celovite obravnave glasoslovja, ki jo strokovnjaki raziskujejo predvsem z zgodovinskega stališča. Pri tem določene zgodovinske značilnosti jezika neredko še vedno ostajajo predmet napačne obravnave tako v šolstvu kot znanosti (npr. izpostavljanje neobstoječega zlogotvornega *r* v slovenščini v besedah *čmrlj*, ki se predstavljajo kot besede brez samoglasnika, kar je presegel že Toporišič 1976, natančno pa opisal v svoji *Enciklopediji slovenskega jezika*, Toporišič 1991: 377). Predvsem pa slovensko jezikoslovje ni naredilo premika od pisnega h govornemu, kar se odraža v retoričnem neznanju pri v javnosti pogosto prisotnih vplivnih govornic (Tivadar 2012a). Gorenjščina kot govor osrednjeslovenskega dela Slovenije je po Trubarjevem času dialektalno (vpliv moderne vokalne redukcije in celotnega naglasno-samoglasniškega sistema) vplivala na Ljubljano, slovensko kulturno-politično-gospodarsko središče, in jezikovnokulturno (vpliv Linhart, Čopa, Prešerna, Metelka in Kopitarja, ki so prihajali s tega območja) začela v slovenski javni rabi prevladovati še posebej po letu 1848. Zato so naglasne in fonemske variante s tega območja prevladujoče in najvplivnejše tudi danes. Od značilnosti osrednjeslovenskega prostora, ki jih že v drugi polovici 19. stoletja niso sprejeli v javni govor (Novice 1860–1890), pa je v javnosti še vedno prisotno »reduciranje« samoglasnikov in soglasnikov. Že v drugi polovici 19. stoletja so poudarjali, da se ne sme »požirati glasnikov« (več v Tivadar 2010a). Kakovostna artikulacija, ki izključuje »požiranje« oziroma redukcijo in asimilacijo samoglasnikov in soglasnikov, je pogoj vsakega javnega nastopa, ki načeloma ni dialektalno obarvan. Tudi današnji slovenski šolski sistem je usmerjen v knjižno izreko brez reduciranja (glej učne načrte v osnovnih in srednjih šolah, več v Tivadar 2015b). Ta nedialektalni princip javnega govora velja tudi v sodobni retorični teoriji, če navedemo samo nam kulturno, jezikovno in prostorsko najbližjo hrvaško (Kišiček, Stanković 2014). Slovenski jezik ima tudi nacionalno vlogo, tj. združuje in predstavlja pripadnike nekega naroda; v sodobnem smislu pa je treba izpostaviti državo in standardiziran jezik (knjižni jezik) kot združevalen element, ne glede na nacionalno pripadnost govorca tega jezika in pripadnika nacije (države in skupne kulture). Iz naroda smo namreč z osamosvojitvijo in ustanovitvijo samostojne države prestopili v nacijo, kar izpostavlja Tine Hribar, ko govori o evroslovenstvu (2004) in obenem kritizira nacionalizem. V slovenskem kulturnem, tudi jezikoslovnem, prostoru se pogosto že želja po znanju knjižnega jezika »vsakega državljana« v interesu vključevanja v nacionalno in na slovenskem jeziku temelječo družbo in državo (ne glede na socialno ali nacionalno poreklo; Tivadar, Tivadar

¹ Več o projektu na <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/jezikovna-politika-republike-slovenije-in-potrebe-uporabnikov#v>.

2015: 43) označuje kot nacionalizem.² Standardizacija jezika in z njo povezana načelna enovariantnost zahteva nenehno usklajevanje in ob kodifikaciji sprejetje kompromisa, če ne želi biti nasilna in s tem kontraproduktivna.

Toporišičevo intenco knjižni jezik in posledično slovenski narod osamosvojiti ter postaviti jezik na univerzitetno raven, pri čemer je zelo izpostavljal Ljubljano, moramo razumeti v kontekstu časa. Takrat je bil čas dokončnega osamosvajanja slovenskega jezika in naroda. Čustvena komponenta – želja po vrnitvi v Ljubljano in vključitvi v (meščansko) kulturno ljubljansko okolje (prim. tudi Toporišič 2011) – je gotovo vplivala na njegovo jezikoslovno (pravorečno) poudarjanje Ljubljane z okolico kot modela knjižnega jezika (od tonemskosti do mesta naglasa), kar je sicer v nasprotju z npr. hrvaško, češko, tudi italijansko in še katero jezikovnokulturno prakso (Tivadar 2010a). To marsikdaj revolucionarno spreminjanje jezika in jezikovnih priročnikov (takrat zastarelega slovarja in slovnice, kar je kritiziral na mednarodnem slavističnem srečanju v Budišinu; Toporišič 1978: 330–331) je poleg povsem stvarnih, gradivnih razlogov (zastarevanja in nerabe knjižnega jezika) imelo svoj temelj tudi v neustaljenosti rabe govornega knjižnega jezika v javnosti. Šele konec 19. stoletja se je namreč zaključil proces normiranja pisnega jezika (Jesenšek 2010), govornji jezik pa je zaradi dialektoloških in socioloških razlogov (bilo) težje normirati. Z jugoslovanskima državama (Kraljevine SHS in SFRJ) je slovenščina pridobila na veljavi. Postala je univerzitetni, akademski in medijski jezik (ustanovitev SAZU 1938, ustanovitev Radia Ljubljana 1928 – ob ustanavljanju Radia Ljubljana konec 20-ih let 20. stoletja je bila sicer deležna očitkov o nacionalizmu in separatizmu iz beograjskega, takrat unitarističnega okolja,³ Tivadar 2003). Toda glede na nerabo slovenskega jezika v vojski, beograjskem parlamentu, mednarodnem prostoru (več v Tivadar 2012) slovenski govor v javnosti očitno še ni bil povsem ustaljen, sploh pa ne prestižen in samoumeven; celo ob odhodu slovenskih poslancev iz Beograda so bili zadnji stavki spregovorjeni v srbohrvaščini (glej in poslušaj odhodni nagovor Cirila Ribičiča leta 1990; vir: Youtube, *Slovenska delegacija zapusti kongres KPJ* (januar 1990)). Toporišičeva težnja k naravnejšemu govoru kot tudi Voduškovo protestiranje proti pretirano pisnemu knjižnemu jeziku (Vodušek 1950, 1958/59; Toporišič 1976–) in poudarjanje »občevalnega jezika« oziroma »splošnega pogovornega jezika«,⁴ ki naj bi osveževal okosteneli knjižni jezik, sta bili posledica časa in takratnega knjižnega jezika, ki je bil dejansko pretirano pisni in arhaični. Zato je razumljiva težnja tako

² Tovrstno prekrito gledanje na knjižni jezik kot apriorni nacionalistični element (Gorjanc, Krek, Popič 2015) je prezrlo prizadevanje po znanju knjižnega jezika kar največjega števila govorcev ter njihovega vključevanja v družbo. V bistvu gre za reakcijo na nekoč pretirano izpostavljanje knjižnega jezika kot edinega zveličavnega in dejansko izključujočega elementa, kar sem že večkrat kritiziral in na podlagi realnih raziskav samoglasnikov ponudil novo usmeritev (npr. sonaravno urejanje jezika, tj. *būjranje*, Tivadar 2010b).

³ Pomenljivo je, da je bil prvi urednik radia slavist in da se je začelo predvajanje z Župančičevo Dumo (Tivadar 2003), ki je glede na zapis na najnovejšem spomeniku na Kongresnem trgu očitno kanonska slovenska pesem.

⁴ Leta 2000 je že zapisal tudi »knjižni pogovorni jezik«, torej je poudarjal knjižnost (Toporišič 2000: 15–17).

Toporišiča kot drugih jezikoslovcev z Voduškom na čelu po ustvarjanju »novega«, boljšega in pristnejšega jezika.

2 Pravorečje in kodifikacija po letu 1946 in v sedanjem tehnološkem svetu

Ko govorimo o pravilnosti in čistosti knjižne slovenščine, mislimo navadno na pisani ali tiskani jezik. Od tod tudi izraz knjižni jezik. Pri tem pogosto pozabljamo, da je jezik najprej tisto, kar govorimo in slišimo, in šele potem tisto, kar pišemo, da je prvotnejša govorjena in ne pisana beseda, da je pisava le zelo nepopoln zapis govora. Potemtakem ne more biti važno samo, kako pišemo, marveč tudi, kako govorimo. Pravorečje (ortoepija) določa pravilno in enotno izreko glasov in glasovnih skupin, besed in besednih skupin; hkrati opozarja na napake in daje navodila, kako se jih obvarujemo. (Rupel 1946: 3)

Pomenljiv je čas izdaje edinega *Slovenskega pravorečja* (Rupel 1946) – to je bil povojni čas, čas začetka enopartijskega sistema in nedemokratičnega delovanja, pa čeprav smo živeli na prijetnejši strani železne zavese (Tivadar 2015a). In ta čas je v veliki meri oblikoval absolutno misel in stališča, kar je bilo značilno tudi za pretežno katoliško slovensko javnost v 19. stoletju in v začetku 20. stoletja, ki je prepovedovala npr. Cankarjevo *Erotiko*, izločevala Kocbeka itd. Vojni čas je pripeljal na ta prostor še hujše grozote. Čas, v katerem naj bi se izoblikovala slovenska pravorečna misel, je bil torej prepojen z absolut(istič)nimi vzorci in mislimi v obe smeri politično-ideološkega delovanja. Zato ne čudi ustvarjanje novega z rušenjem starega (Toporišič 1971, 1978), kar je bil kulturni moto takratnega sistema, ki je gradil »nov svet« po 2. svetovni vojni. Konec osemdesetih let 20. stoletja je nastopilo še eno »revolucionarno« obdobje, ko se je bilo treba upreti srbskemu ustvarjanju novih kulturnih jeder in naraščajočemu nacionalizmu (Bučar 2003: 113), ob tem pa se je spreminjal politični sistem, ki bi dovoljeval več svobode. Zato je bilo treba odločneje stopiti v obrambo slovenščine, kulture in literature (pregled literarnega ustvarjanja in pomena za državo glej v Novak Popov 2015).

Toda v 2. desetletju 21. stoletja sta ta revolucionarni pridihi in želja po ustvarjanju nove, sodobne slovenščine nepotrebna, saj slovenski jezik vsaj 25 let živi samostojno in polnokrvno življenje. Slovenščina ima danes vse institucionalne vzvode za kakovosten razvoj (od akademije, šolstva z univerzo na čelu, do parlamenta in medijev). Slovenski jezik se je od 70-ih let razvil in uveljavil v slovenskem šolstvu (od leta 1995 se izvaja splošna matura na nacionalnem nivoju), znanosti (leta 1976 je bila izdana Toporišičeva *Slovenska slovnica*), kulturi, po letu 1990 pa tudi v državnih in mednarodnih (diplomatskih) krogih. Tudi razvoj medijev potrjuje celotno življenje in razvoj slovenskega jezika. Če upoštevamo raziskave, ki so bile opravljene na nacionalnem RTV (Tivadar 2003, 2008, 2010c, 2012a), lahko govorimo o (bolj ali manj) enotnem govorjenem knjižnem jeziku v branilih in prostogovorjenih vsebinsko zahtevnejših oddajah – seveda je podoba npr. samoglasnikov realno-idealna, torej enotna z določenimi individualnimi odstopanji, ki so pri naravnem in živem jeziku nekaj običajnega. Govorno izobraženi in vplivni ter s tem tudi reprezentativni govorniki iz različnih krajev Slovenije pa govorijo enoten jezik (Tivadar 2010c, Tivadar 2004). Skupno jim je nereduciranje tako samoglasnikov kot soglasnikov – kakovostno izgovarjajo foneme in naglašujejo v

skladu z v SSKJ in SP 2001 predpisano knjižno normo (www.fran.si). V primerjavi s korpusom GOS (<http://www.korpus-gos.net/>), ki ponuja tematsko-tipsko širši nabor načeloma nebranih besedil, so izgovor in posnetki v gradivu omenjenih raziskav kakovostnejši, zato tudi primerni za fonetične raziskave (glej raziskave Tivadar od 2003 do 2012); zaradi vsebinske in pisne pripravljenosti na govor je tako slovničnih kot artikulacijskih odstopanj od predpisane norme malo. Povezanost s pisnim jezikom je velika, saj je osnovna značilnost slovenskega knjižnega jezika prav omenjano nereduciranje samoglasnikov in soglasnikov, kar so postavili za normo že pisci v Novicah v 60-ih in 70-ih letih 19. stoletja, kasneje tudi Stanislav Škrabec, oče slovenske fonetike (Tivadar 2010b). Toporišič je s svojim motom (Toporišič 1976–), da je Ljubljana z okolico temelj knjižnega jezika in Ljubljčan praktično rojeni govorec knjižnopogovornega (prej splošnopogovornega) jezika, pravorečno usmeritev (verjetno celo nehote) zapeljal v drugačno smer – v smer naravne izreke naravnega Ljubljčana, kar je v izrazito mobilni sedanjosti in vsakodnevnem mešanju govorcev (Tivadar 2010b) ter zgodovinskih okoliščinah nemogoče doseči. Knjižni jezik je poseben jezikovni kod, ki se ga načeloma ne govori zasebno – v prvi vrsti se piše in na podlagi pisne predloge govori, spontanost pa je načeloma neknjižna, nepisna, nepripravljena in zasebna. Lahko pa pri knjižnem jeziku govorimo o »pripravljeni spontanosti«, npr. igrano branje, ki ga je pri uporabi različnih pripomočkov (predvsem teleprompterjev, tj. prozornih tabel za branje, pri politikih) čedalje več (Pirc 2005, Tivadar 2016). Govorjena realnost v javnosti postaja vse bolj pripravljena. Celo resničnostni šovi, ki naj bi predstavljali spontane, resnične odzive ljudi, so zrežirani in do potankosti vsebinsko, pa tudi jezikovno, pripravljani, da bi pritegnili čim več gledalcev, kar je najučinkoviteje doseči s šokiranjem, čustvenostjo in vpletanjem zasebnosti (Tivadar 2016).

Sedanja javnost je torej povsem drugačna od javnosti, ki jo je soustvarjal in živel vodilni slovničar 20. stoletja – njegovo prizadevanje za uveljavitev naravnega govora Ljubljčanca je bil protest proti »okostenelemu« pisnemu jeziku in nenaravnemu govoru. Zavedanje slovenske dialektalne raznolikosti in pomena učenja knjižnega jezika, ki se ga mora vsak naučiti, kar je bil Toporišičev postulat, ponovljen v njegovem televizijskem portretu (Toporišič 2011), je bilo takrat samoumevno. V javnosti se takrat načeloma ni govorilo neknjižno, tudi vsebinsko so bila načeloma predstavljena zahtevnejša besedila. Danes se je javni prostor usmeril v zabavnejšo smer, bolj spontano, zasebnemu podobno obnašanje, kar zahteva sproščen, nekontroliran jezikovni izraz, tj. sleng oziroma dialekt/sociolekt (sociolektalno razvrstitev obravnava Skubic 2005). Knjižni jezik je bolj ali manj omejen le na branje in slovesne javne nastope, pa še tam je možno govoriti zelo sproščeno (npr. vsakoletno vodenje podelitve nagrade Bob leta). Tudi v šolah je zasebnega govora več, tako s strani učiteljev kot učencev (Hozner 2014), čeprav je zavedanja o nujnosti uporabe knjižnega jezika še veliko, kar je v skladu z učnimi načrti od vrtca naprej (Tivadar 2015a; Rusl 2017). Slovenščina je še posebej po letu 2000 in odpiranju v mednarodni prostor postala v mnogočem podrejena prevladujoči angleščini, kjer je sicer učenje standardnega, tj. knjižnega jezika samoumevno. Res pa se tudi v sodobni angleščini pojavlja vse več različnih standardov (ameriški, angleški, avstralski, indijski idr.). V slovenskem šolstvu in jezikoslovju je poudarjena naravna raba jezika (spontano učenje govora; Vitez 2008: 8–11), ki je pripeljala do poudarjanja narečij (Zemljak

Jontes, Pulko 2015).⁵ To je bilo v času dominantnega knjižnega jezika nujno, saj sta bila pritisk na neknjižno in povečevanje knjižnega jezika prevelika in tudi nenaravna prav v iskanju idealnega naravnega govorca Ljubljane (o tem več v Tivadar 2012a, 2012b). Toda če poskušamo primerno umestiti takratno prizadevanje jezikoslovcev (do 1991) – takrat je bil čas »boja« za slovenščino in njeno umestitev med sodobne in enakopravne jezike znotraj Jugoslavije in širše, zato so bila dejanja toliko odločnejša, kar se je odražalo tudi v izpostavljanju knjižnega jezika.

3 Normiranje sodobnega govornega jezika

Kot je že Schönleben s svojim načelom »govora po šegi pokrajine« nakazal, je normiranje govornega slovenskega jezika precej težavno. Če smo konec 19. stoletja poenotili in normirali slovenski pisni jezik, tudi s formalno potrditvijo v samostojnem Levčevem pravopisu (1899), je govorni jezik ves čas ostajal v senci pisnega jezika (Tivadar 2014b). Razen omenjenega Ruplovega pravorečja (1946) znanstvene kodifikacijske knjige v novejšem času nismo dobili. Na prelomu tisočletja je izšel pravorečni učbenik govornih gledaliških in radijskih lektorice Cvetke Šeruga Prek in Emice Antončič (2003), pomembno in praktično uporabno delo, bistveno nazornejše, sodobnejše in uporabnejše kot Toporišičeva slovnica iz 70-ih let. In ker ni bilo samostojne knjige, potrjene na SAZU oziroma vsaj na eni od slovenskih univerz (mogoče se to zgodi v bližnji prihodnosti), je bilo posledično normiranje javnega govora neizvedeno oziroma prepuščeno samo radijski (in gledališki) šoli, ki pa je (bila) stroga:

Tako ni čudno, da pravilno zborna izreko spontano in sproščeno obvlada le malo ljudi in da se na tem področju zborna izreka kaže kot svojevrsten elitističen, prestižen govor. /.../ Z veliko pretanjenostjo bi morali namreč loviti krhko ravnotežje med svojim znanstvenim sistemom in razvojem živega govora, hkrati pa ne popuščati pritiskom neznanja in 'teorije spontanosti'. (Šeruga Prek, Antončič 2003: 10, 12, glej tudi Tivadar 2010b)

Torej se tudi na prelomu tisočletja pojavljajo dvomi o tem, kakšen je reprezentativen in narodnozdrževalen knjižni jezik in javni nastop. Pomemben vidik pravorečja je (bila) reprezentativnost, ki se povezuje z državnostjo in nacionalnostjo – ali je država oziroma nacija (kar ni sopomenka besedi narod) na Slovenskem in v Evropi še aktualna? Na še vedno velik pomen reprezentativnosti javnega govora kaže velika kritičnost javnosti do slabih govorcev tujega jezika, predvsem angleščine, ki predstavljajo slovensko državo (primer: slab govorni nastop Bratušek na CNN, izraziti »akcent« angleščine Melanije Trump ipd.; Tivadar 2016). In za konec še misel za diskusijo: Mogoče pa smo bolj občutljivi do (kakovostnega) znanja tujih jezikov kot do znanja slovenskega jezika. Šibka obravnava pravorečja pri slovenščini v slovenskih šolah in odsotnost samostojnega pravorečnega priročnika, pa tudi sodobne pravopisne monografije že kažejo na to.

⁵ O razmerju med knjižnim in neknjižnim (ne samo v dialektalnem smislu) v sodobni javnosti piše Valh Lopert (2013).

3.1 Osrednjeslovensko ali vseslovensko

Pandorino skrinjico slovenskega pravorečja je odprl predvsem Toporišič v želji po naravnejšem knjižnem jeziku, ki ne bi bil tako pisno vezan, kar je bilo v takratnih priročnikih, še posebej slovarju in pravopisu, očitno (Toporišič 1971). Ljubljanci glede na njegovo teorijo in pravila samo odstranijo reduciranje glasov in samoglasnikov (in razširijo svoj leksikalni nabor), pa imajo že postavljeno knjižno normo iz svojega »naravnega« jezikovnega koda.⁶ Toda Toporišičeva ljubljanskost in meščanskost je vključevala izobraženost, bonton, jasno artikulacijo celotnega telesa, vključno s kultiviranim jezikom, skratka šolski in družinski model kultiviranega meščana, govorca slovenščine. Takrat vpliva popularnih in pogosto tabloidiziranih medijev, od družbenih omrežij do televizije, ni bilo, prav tako je z mobilnostjo in dogodki po vojni (z izseljevanjem Slovencev, tudi mnogih Ljubljančanov, ter priseljevanjem ljudi v mesta, še posebej v Ljubljano) iskanje naravnega Ljubljančana zelo težavno početje in lahko pripelje v izključevalnost govorcev zaradi njihovega izvornega porekla (več o tem v Tivadar 2012a, 2012b). Na »ljubljanščino« redno opozarjajo jezikoslovci in tudi neosrednji govorniki v raznih svetovalnih (jezikovnih) servisih na radiu in televiziji (eden zadnjih primerov je bil Svetovalni servis na Radiu Slovenija, 9. 8. 2017, gostja dr. N. Gliha Komac). Prisotnost ljubljansčine v medijih in neobstoječi splošni pogovorni jezik izpostavita tudi učitelja retorike (Zupančič, Zupančič 2004) in profesor na pedagoški fakulteti, ki navaja kritično mnenje zamejske profesorice do preveč ljubljanskega knjižnega jezika (Dolgan 1996). Pri tem je zanimiv odgovor dr. Gliha Komac, ki je strokovno in ob upoštevanju svojega osebnega jezikovnega čuta sogovornicu pritrdila, da porast neustrezne rabe osrednjeslovenskega neknižnega jezika v javnih in uradnih govornih položajih tudi sama opaža. Opozorila pa je na različne govorne položaje, ki določajo izbiro govornega koda, ki ni nujno vedno knjižni, ampak je odvisen od govornega položaja.

4 Slovensko pravorečje in pravorečni priročnik

Ljubljanščina kot moteči element je bila izpostavljena tudi v spletni anketi *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b), ki smo jo izvedli v okviru CRP *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov* (2016–2017). Odgovori strokovnih uporabnikov slovenščine na anketo, ki je bila izvedena v okviru tega projekta (Ahačič idr. 2017b), vezani na pravorečje in govorno kulturo, kažejo, da je stanje na pravorečnem področju dokaj stihijsko in prepuščeno občutku oziroma lektorskim službam. Torej ni neke sistemske govornokulturne politike na nacionalni ravni, razen na nacionalni RTV Slovenija. Tudi skrb za zamejske medije je s strani države precej šibka. Pri vprašanju o potrebnosti samostojnega pravorečja v Sloveniji se tudi več kot polovica vseh anketiranih uporabnikov slovenskega jezika (56 %) zavzema za pripravo pravorečnega priročnika. Motivacija in skrb Slovencev

⁶ Toporišič namreč v poglavju *Glasoslovje* in tudi pri knjižnem in knjižnopogovornem jeziku v poglavju *Zvrstnost v Slovenski slovnici* (1976–) izpostavlja, kako se Ljubljančan že praktično rodi v knjižni jezik, medtem ko se drugi, še posebej od središča bolj oddaljeni, knjižnega jezika težje priučijo (več o tem v Tivadar 2012a).

v sosednjih državah in po svetu za kakovosten govor pa je še večja, saj si kar 73 % vprašanih zunaj meja Slovenije želi samostojnega pravorečnega priročnika.

4.1 Pravorečje in radijsko-gledališki lektorji

V 70-ih letih, ko so nastajali temeljni jezikovni priročniki za slovenščino, ki se danes obnavljajo in nadgrajujejo, je bil medijski prostor še izrazito neraznolik in nadzorovan, tako jezikovno kot tudi vsebinsko (Tivadar 2003, 2012a). Osrednjeslovenski Radio in televizija Ljubljana sta zahtevala kakovostno jezikovno znanje vseh nastopajočih, v tistem času se je intenzivno razvijala radijska govorna šola, ki je vse do konca 90-ih let imela tudi vlogo ocenjevalca, ki dovoli oziroma ne dovoli nastopa pred mikrofonom (Tivadar 1999, 2003). V 70-ih letih se je začela razvijati delno prostogovorjena in bolj sproščena oddaja Val 202 na II. programu Radia Ljubljana, ki pa se je šele z osamosvojitvijo Slovenije razvila v samostojno radijsko postajo, kar je bil znak tako jezikovne kot vsebinske demokratizacije radijskega prostora. V naslednjih letih so se razvile še mnoge komercialne radijske in televizijske postaje, kar je še intenzivneje jezikovno razslojilo javni medijski prostor (Tivadar 2006). Govorjeno-slikovni elektronski mediji (radio, televizija) so bili od 90-ih let 20. stoletja v razcvetu in govorni jezik je pridobival na veljavi, kar pa se je še posebej v drugem desetletju z medmrežnimi medijskimi povezavami (spletni časopisi, informativne strani, razni forumi in komentarji pod članki) in družbenimi omrežji Facebookom (z Messengerjem) in Twitterjem premaknilo nazaj k pisnemu jeziku (začetek tega je bil že tekstanje, pošiljanje sms-jev na mobilnih telefonih; Jarnovič 2006), z Instagramom pa še bolj v smer samo slikovnega izražanja stvarnosti.⁷

Glede na spremenjene okoliščine se jezikoslovcem ponuja nov način normiranja, in sicer večje upoštevanje zasebnega jezikovnega izraza in naravnih, tj. nekontroliranih jezikovnih sredstev. Jezikoslovci se bomo morali odločiti, ali je usmeritev v sproščeno javno sporočanje, ki se ne razlikuje od zasebnega jezikovnega koda, sprejemljivo in dejansko pomeni kakovosten napredek glede kodifikacije govornega jezika in sporazumevanja. Predvsem osrednjeslovenski govorniki bodo morali razmisliti o tem, ali je izenačenje zasebnega govornega koda z javnim zanje sprejemljivo. Prav tako se bodo morali tudi neosrednjeslovenski govorniki opredeliti do morebitne spremembe v kodifikaciji. Zaenkrat namreč še vedno velja, da je knjižni oziroma standardni jezik različen od zasebnega govora, čeprav je »ljubljanščine« čedalje več v medijih, in se ga moramo vsi priučiti (Toporišič 1976–, Šeruga Prek, Antončič 2003, Zupančič, Zupančič 2003; Tivadar 2014a). Preko

⁷ Družbena (včasih se uporablja tudi izraz družabna) omrežja so v osnovi namenjena zabavi in zasebnosti, ki pa je prerasla v uradnost. Še posebej paradoksalna je opredelitev na Facebooku, kjer imaš prijatelje, torej je to zasebnost, ki pa je pogosto namenjena uradnim izjavam. Prav tako kratko tvitanje, čivkanje, postaja uradno sporočanje, kar se v skrajnosti udejanja pri aktualnem predsedniku ZDA Donaldu Trumpu, kjer je njegov štab spretno objavljala različne senzacionalistične izjave, ki so delovale resnične, čeprav so bile resničnostne (natančno premišljene), namenjene pridobivanju volivcev, ne glede na pomen in resnico. O opredelitvi termina družbena oziroma družabna omrežja glej *Jezikovno svetovalnico* (<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/51/socialna-dru%C5%BEbena-in-dru%C5%BEabna-omre%C5%BEja>).

portala Fran razširjeni *Slovenski pravopis* in SSKJ2 kažeta v smer knjižnosti kot vseslovenskega, ne samo osrednjeslovenskega jezikovnega koda, vezanega na pisni jezik. Samostojni pravorečni priročnik bi pomisleke o neenotnosti knjižne izreke in nezavedanje različnih govornih položajev, kar se kaže predvsem pri odzivih in ostrih protestih poslušalcev in gledalcev jezikovnih svetovalnih servisov, odpravil oziroma vsaj zmanjšal nerazumevanje in nepotrebno slabo voljo.

Vprašanje, na katerega je že Toporišič skušal odgovarjati, torej je: Kako daleč bomo šli v kodificiranju osrednjeslovenskega govora kot standardnega jezika in predvsem katere govorne položaje bomo upoštevali pri normativnem korpusu? Ali sploh hočemo kodificirati govornjeni jezik?⁸

Zgodovina normiranja javne slovenščine nas uči, da so si v preteklosti prizadevali uresničevati zedinjenost slovenskega prostora, kar jim je pri pisnem jeziku uspelo (Tivadar 2010a) in razen manjših sporov ter predvsem novejših leksikalnih razprav o sodobni slovenščini večjih nesoglasij ni (bilo). Pisni jezik je bil in je pomemben element knjižnosti oziroma standardnosti pri govoru – vse najbolj gledane in poslušane oddaje na nacionalnem radiu in televiziji so bolj ali manj pisno pripravljene (glej Tivadar 2010c). Premik k bolj zasebnemu govoru osrednje Slovenije in povečevanje odstopanj od pisne norme, k čemur neučenje zborne izreke in pristajanje samo na spontani odziv »trga« vodi, bi bil velik preobrat v kodifikaciji govornjenega jezika. Treba se bo odločiti: 1. ali želimo za normodajalna obravnavati vsebinsko zahtevnejša in tudi pisno pripravljena besedila, pri katerih so/bodo govornci upoštevali pravila retorike (jasnost, razumljivost, kakovostno artikulacijo), 2. ali pa je vseeno, kakšen tip besedil obravnavamo in je pomembna samo frekvenca in spontanost oziroma naravni, zasebni jezikovni izraz?

Če bo uveljavljen 2. princip naravnosti in spontanosti ter pogostnosti, potem bo avtomatično izključen vseslovenski princip, ki smo ga zasledovali v zgodovini pri normiranju pisnega jezika in na nacionalnem mediju ter tudi drugih medijih, ki pokrivajo celotno Slovenijo. Osrednjeslovenski pogovorni jezik bo potem prevladal in postal standardni jezik, čeprav osrednjeslovenski pogovorni jezik v večini medijev in šolah še ne prevladuje (Tivadar 2015b). Problem pa bo že omenjeno (ne)ločevanje zasebnega in javnega; to dopustitev, pravzaprav povzdignjenje zasebnega govora v standard bo pomenilo priznanje večje sproščenosti v javnosti, obenem pa, vsaj za osrednjeslovenske govorce, izgubljanje zasebnega govora, kar je sicer v skladu s popularnim (tabloidnim) gledanjem na javno in vmešavanjem v zasebnost, intimnost. Prav tako bi zaradi standardizacije osrednjeslovenskega govora verjetno protestirali govornci drugih narečnih skupin.

4.2 Učinkovitost in smiselnost sporazumevanja v knjižnem jeziku

V začetku članka sem omenil, da znanje knjižnega oziroma standardnega jezika vsem državljanom omogoča enakopravno vključevanje v družbo oziroma zmanjšuje njihovo socialno izključenost (Hanžek 2000). Glede na to, da je osnovnošolsko izobraževanje obvezno, znanje jezika pa vsaj pri večini novih državljanov pogoj

⁸ Neaktivnost in usmeritev k naravnosti je zaznati v monografiji *Spisi o govoru* (prim. Vitez 2008).

za pridobitev državljanstva, bi ta trditev morala biti samoumevna. Knjižni oziroma standardni jezik ni več nekaj prestižnega in intelektualno nedosegljivega, ampak splošno sprejemljiv jezikovni kod govorcev nekega jezika (Palková 1997), državljanov države z določenim uradnim jezikom. Pri tem moram izpostaviti, da so za knjižni jezik značilni jasna artikulacija fonemov in njihovih varianti, ustrezno mesto naglasa, neizpuščenje tako glasov kot tudi besed, smiselni poudarki in intonacija, kar pripomore h kakovostnemu in učinkovitemu sporočanju. Nerazumljivo momljanje, izpuščanje glasov in pretirana dialektalnost lahko uradni postopek precej zapletejo, kar sva opozarjala pri govoru na sodiščih in navajala sodnice in sodnike z različnih slovenskih sodišč (Tivadar, Tivadar 2015), na katerih sva analizirala konkreten postopek. Zaradi pretirane narečnosti dialoga na sodišču niso razumeli niti večjezični jezikoslovci, ker niso poznali slišane dialektalnega govora. Pomen kakovostnega govora ponazarja primer s slovenskih sodišč, kjer je sodnica priče opozorila, naj govorijo v pravilnem slovenskem jeziku, da jih bo strojepisna razumela in bo lahko zapisovala (*Mladina* 29, 30. 6. 2017, 12–13), kar so nekateri mediji pospremili z negodovanjem, češ da sodnica ni hotela razumeti štajerščine (spletni *Reporter*, 24. 6. 2017, Sodnica Božena Novak ne trpi štajerščine: Govorite slovensko, zabičala pričam na sojenju Kanglerju!). Sodnica kot uradna oseba verjetno ne bi po nepotrebnem zahtevala pravilnejšega jezika. Pri postopkih pred sodiščem se pogosto nihče ne sprašuje, ali so priče ter stranke v postopku sposobne razumeti ves postopek. Slabše znanje, tj. neznanje knjižnega jezika, državljana avtomatično postavi v slabši položaj, kar velja tudi za druga vsebinsko zahtevnejša in boljše plačana dela.⁹ Pristajanje na to, da je neznanje knjižnega jezika (tudi znakovnega knjižnega jezika) kot najzahtevnejše oblike slovenščine pravica in pomembna svoboščina, ki omogoča državljanom večjo svobodo, v bistvu pomeni izključevanje iz sodobne slovenske družbe. Tovrstna neslovenska, nenacionalna usmeritev pa je smiselna samo v primeru, da znanje slovenskega jezika na območju Slovenije ni več potrebno¹⁰ in je vsaj enakovreden še kak drug jezik. Ta zasak je možen, vendar je treba potem pri vseh jezikoslovnih projektih izpustiti nacionalni pomen, nacionalni korpus, nacionalno pomembno digitalizacijo itd., ki naj bi menda omogočili preživetje slovenskega jezika.

Slovenski jezik, predvsem knjižni oziroma standardni, v tem trenutku v slovenski javnosti še zelo živi in se razvija, tudi povprečni jezikovni uporabniki ga intenzivno uporabljajo in razvijajo, kar nakazujejo njihove aktivnosti na spletu (glej *Jezikovno svetovalnico* na portalu www.fran.si, jezikovnopolitični portal *Jezikovna Slovenija*, <http://www.jezikovna-politika.si/>), na radiu in televiziji. Tudi v šolstvu se slovenski (knjižni) jezik intenzivno uporablja.

⁹ O pomenu in vplivu družbene moči (ekonomsko-socialni kapital) piše v svoji monografiji Valh Lopert (2013).

¹⁰ »Kljub današnjemu občutku neločljive povezanosti slovenščine, slovenskega naroda in slovenske države lahko v tem primeru izjavljalcu pritrdimo: slovenski jezik je obstajal že pred državo Slovenijo. Obstaja tudi zunaj nje. Le tega ne vemo, ali bo oziroma bi obstajal tudi brez nje. So mnenja, da ne (Orešnik 2010); in so stoletne izkušnje, ki govorijo v prid mnenju, da bo. /.../ /S/imbolno in dolgoročno pa si je Slovenijo brez slovenščine težko zamišljati – kar pa še ne pomeni, da ni mogoča.« (Stabej 2016: 34, 35)

5 Kot zaključek – »naravni« temelj govornega knjižnega jezika

V tem članku sem izpostavil pomen knjižnega govora, tj. standardnega govora, ki ima javni in uradni značaj. Glede na omenjene rezultate spletne ankete *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b) v okviru CRP *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov* (Ahačič idr. 2017a) in fonetično-fonološke raziskave medijskega govora in govorcev nacionalne RTV Slovenija v 1. desetletju 21. stoletja lahko trdim, da imamo na Slovenskem enoten knjižni govor, tako brani kot nebrani, govorcev iz vse Slovenije. Knjižni jezik vsaj od leta 1990 živi samosvoje življenje med vsemi govorci slovenščine in ga moramo obravnavati kot posebno entiteto. Subjektivni kriterij, ki se pri govornem jeziku še lažje prerine v jezikoslovno zavest, mora biti ustrezno kontroliran in evidentiran, zato se mora vsak raziskovalec tega zavedati in svoje odločitve utemeljevati s primeri in jezikoslovno tradicijo – vsaj od konca osemdesetih let do danes so priročniki (pravopis in slovar knjižnega jezika ter Toporišičeva slovnica) sooblikovali normo slovenskega jezika. Na osnovi sodobnih fonetično-fonoloških raziskav, ki zagotavljajo sledljivost in gradivno realnost (Tivadar 2004, 2010c), in obstoječih priročnikov, zbranih na www.fran.si, bo možno posodobiti sodobno pravorečje, ki je bilo na osnovi Toporišičeve slovnice napisano leta 2003. Slovenski javni govor in govorcev v 3. tisočletju dejansko doživljajo razcvet, kar pa ne pomeni, da ni možen kakovosten napredek. V slovenskem jezikoslovju in splošni javnosti se pogosto mnogi kritični opazovalci ne zavedajo, da je slovenščina v svoji polni podobi zaživela šele po letu 1988, kar najbolj čuti prav hitreje spreminjajoči se govornji jezik. Edini razlog za rahlo zaskrbljenost je dogajanje na maturi, tudi medijska poročila o maturi iz slovenščine, predvsem pa padanje števila maturantov (glej poročila o splošni maturi na www.ric.si), ki naj bi bili najkakovostnejši govorcev slovenščine v prihodnosti. Manjšanje kritične mase govorcev in občasna brezbržnost ter nesamozavestna usmerjenost le v mednarodni prostor (več v Tivadar 2014a: 270–275) so razlogi za skrb, ne pa za zaskrbljenost. Če bomo le znali jezikoslovci poslušati uporabnike in strpno nadaljevati razvoj jezika – za govornji jezik to pomeni poučevanje pravorečja in javnega govora ter predvsem uporaba govornega jezika v javnih in uradnih položajih ter seveda tudi zasebno.

LITERATURA

Kozma AHAČIČ idr., 2017a: *Ciljni raziskovalni projekt Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, idr. Dostopno 22. 7. 2018 na https://isjfr.zrc-sazu.si/sites/default/files/raziskovalno_porocilo_28_11_2017.pdf.

– –, 2017b: *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje: anketni vprašalnik*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, idr. Dostopno 22. 7. 2018 na https://isjfr.zrc-sazu.si/sites/default/files/anketni_vprasanik_1_kod_0.pdf.

France BUČAR, 2003: *Porušena harmonija sveta*. Dob pri Domžalah: Miš.

Marjan DOLGAN, 1996: *Govorno ustvarjanje*. Ljubljana: Rokus. 63–79.

Tanja HOZNER, 2014: *Odnos do poučevanja govora (na primeru osnovne in srednje šole v Beli krajini): diplomsko delo*. Ljubljana: Oddelek za slovenistiko.

- Vojko GORJANC, Simona KREK, Damjan POPIČ, 2015: Med ideologijo knjižnega in standardnega jezika. *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*. Ur. Vojko Gorjanc idr. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Matjaž HANŽEK, 2000: Znanje in revščina. *Revija SRP (Svoboda, Resnica, Pogum)* 8/39–40, 118–122.
- Tine HRIBAR, 2004: *Euroslovenstvo*. Ljubljani: Slovenska matica.
- Urška JARNOVIČ, 2006: SMS-ov glas seže v deveto vas. *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 215–220.
- Marko JESENŠEK, 2010: Slovenski knjižni jezik med središčem in obrobjem – normativnost in/ali partikularizem. *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 21). 13–22.
- Fran LEVEC, 1899: *Slovenski pravopis*. Dunaj: Cesarska kraljeva zaloga šolskih knjig.
- Irena NOVAK POPOV, 2015: Država in narod v sodobni slovenski poeziji. *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana. 69–78.
- NOVICE gospodarske, obertnijske in narodske*. Tečaj 14, list 1 (1856)–tečaj 60, list 52 (1902). Ljubljana: J. Blaznikovi dediči, 1856–1902.
- Gabrijela KIŠIČEK, Davor STANKOVIČ, 2014: *Retorika i društvo*. Zagreb: Naklada Slap.
- Tatjana PIRC, 2005: *Radio. Zakaj te imamo radi*. Ljubljana: Modrijan.
- Zdena PALKOVÁ, 1997: *Fonetika a fonologie češtiny: s obecným úvodem do problematiky oboru*. Praha: Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy.
- Mirko RUPEL, 1946: *Slovensko pravorečje*. Ljubljana: DZS.
- Lucija RUSL, 2017: *Analiza govora predšolskih otrok v vrtcu Rogaška Slatina (Enota Izvir) s fonetično-fonološkega vidika. Diplomsko delo*. Ljubljana: Oddelek za slovenistiko.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). I–V*. Ur. Anton Bajec idr. Ljubljana: DZS, 1970–1991.
- Slovenski pravopis*. Ur. Jože Toporišič. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2001.
- Andrej SKUBIC, 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- Marko STABEJ, 2016: L'État, ce n'est pas moi = Država, to nisem jaz. *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana. 27–36.
- Cvetka ŠERUGA PREK, Emica ANTONČIČ, 2003: *Slovenska zborna izreka. Priročnik z vajami za javne govorce (knjiga in zvočna zgoščenka)*. Maribor: Aristej.
- Hotimir TIVADAR, 1999: Fonem /v/ v slovenskem govornem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 47/3, 341–361.
- –, 2003: Aktualna vprašanja slovenskega pravorečja. *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa*. Ur. Stanisław Gajda, Ada Vidovič Muha. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej; Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 281–299.
- –, 2004: Priprava, izvedba in pomen perceptivnih testov za fonetično-fonološke raziskave (na primeru analize fonoloških parov). *Jezik in slovstvo* 49/2, 17–36.
- –, 2006: Slovenski medijski govor v 21. stoletju in pravorečje – RTV Slovenija vs. komercialne RTV-postaje. *Kapitoly s fonetiky a fonologie slovanských jazyků*. Praga: Filozofska fakulteta Karlove univerze. 209–226.
- –, 2008: *Kakovost in trajanje samoglasnikov v govornem knjižnem jeziku: doktorska disertacija*. Ljubljana, Praga: [H. Tivadar].
- –, 2010a: Slovenski jezik med knjigo in Ljubljano. *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 35–44.

- , 2010b: Gradivna utemeljenost opisa slovenskega govornega jezika. *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ur. Vojko Gorjanc, Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 53–62.
- , 2010c: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58/1, 105–116.
- , 2012a: Nove usmeritve pri raziskavah govora s pogledom v preteklost. *Slavistična revija* 60/4, 587–601. Dostopno 9. 7. 2018 na http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2012_4_02.pdf.
- , 2012b: Nevarna razmerja med pisnim in govornim jezikom. *Pravopisna stikanja: razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana: Založba ZRC.
- , 2014a: Nacionalno v slovenskem jeziku. *Slovenski jezik na stičišču več kultur*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. (Zora, 102). 266–279.
- , 2014b: Nevarna razmerja med pisnim in govornim jezikom. *Pravopisna stikanja – razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ur. Helena Dobrovoljc, Nataša Jakop. Ljubljana: ZRC SAZU. 15–23.
- , 2015a: Med državo in strateško pozicioniranim majhnim narodom, utemeljenim na jeziku, literaturi in kulturi. *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana. 7–8. Dostopno 9. 7. 2018 na http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/51_SSJLK/uvodnik.pdf.
- , 2015b: Vloga pravorečja in njegovo poučevanje v slovenskem osnovno- in srednješolskem izobraževanju. *Jezik in slovstvo* 60/3–4, 161–172, 252.
- , 2016: Položaj pravorečja in retorike v sodobnem svetu: govorno neznanje in z njim povezana socialna diferenciacija. *Slovenščina danes, Dialogi* 52/7–8, 135–150.
- Gorazd TIVADAR, Hotimir TIVADAR, 2015: Problematika snemanja in zapisovanja govornih besedil na slovenskih sodiščih (na primeru sojenja na krajnem sodišču v severovzhodni Sloveniji). *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana. 43–50.
- Jože TOPORIŠIČ, 1971: Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v SSKJ. *Slavistična revija* 19/1–2, 55–57, 222–229.
- , 1978: *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*. Maribor: Založba Obzorja.
- , 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: CZ.
- , 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja.
- , 2011 (9. oktober, 21.50, TV Slovenija): *TOPORIŠIČ – samotni hodec skozi neprijazni čas (portret akademika Jožeta Toporišiča)*. Scenarist Slavko Hren. Ljubljana: RTV Slovenija. Dostopno 9. 7. 2018 na <http://4d.rtvlo.si/arhiv/dokumentarni-filmi-in-oddaje-kulturno-umetniški-program/118016271>.
- Alenka VALH LOPERT, 2013: *Med knjižnim in neknjižnim na radijskih valovih v Mariboru*. Maribor: Litera.
- Primož VITEZ, 2008: Predgovor k Spisom o govoru. *Spisi o govoru*. Ur. Primož Vitez. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut FF.
- Božo VODUŠEK, 1950: Pripombe k slovenskemu pravopisu. *Novi svet* V, II. knjiga. 947–954, 1045–1052, 1149–1152.
- , 1958/59: Historična pisava in historična izreka. *Jezik in slovstvo* IV, 193–200.
- Melita ZEMLJAK JONTES, Simona PULKO, 2015: *Slovensko ali knjižno – kako je prav?* Maribor: Aristej.
- Zdravko ZUPANČIČ, Ana Aleksandra ZUPANČIČ, 2004: Učitelj – javni govorec (Teacher – public speaker). Zagreb. *Govor* 20/1–2, 497–510.

Spletni viri

<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>

www.fran.si

www.korpus-gos.net

www.jezikovna-politika.si

www.mladina.si

www.reporter.si

www.ric.si

www.rtv slo.si

www.youtube.com

SLOVENE ORTHOEPY AS AN INDEPENDENT CODIFYING BOOK?

The importance of an independent orthoepy manual and a comprehensive treatment of phonetics is not sufficiently considered among the expert public in Slovenia. Contemporary and mostly visually written technology now takes away the drive and importance from speech at the break of the millennium (ex. Tivadar 2006, 2016). However, it is still speech that is the most “perfidious action” of man (Ivo Škarić). In terms of dialectal diversity and the problem of the “living” basis of contemporary literary speech, the importance of unity and unmarkedness of public and official speech and the effect speech has on emotions and spontaneous unconscious reactions of co-speakers make an orthoepy and rhetoric manual a must (surveys within the project *Linguistic Policies of the Republic of Slovenia and the Needs of Users* show that users do want an independent orthoepy and are aware of the importance Slovene language has in public).

Contemporary public speech and how it is intertwined with various other languages also works in favour of a more exact treatment of orthoepy: the problem of quoted pronunciation of loanwords and non-fluent speech when conjugating such words, for example Trump – Trum-povega, etc. An important aspect of orthoepy is the representativeness, linked to statehood and nationality. The importance of the representativeness of public speech is shown by the critical response of the public towards presumably bad Slovene speakers of foreign languages, especially English (for example: Former Prime Minister of Slovenia Alenka Bratušek on CNN, very noticeable Slovene accent of the First Lady of the United States Melania Trump...). Nonetheless, are Slovene language and the state or nation (≠ people) still relevant today?
